

KULTURA

Tatjana Mandić Rigonat beogradska je kazališna redateljica čijih devet predstava sretno živi po pozornicama srpske metropole. U Beogradu je režirala i komade hrvatskih autora: Tene Štivičić i Vedrane Rudan. Hrvatskoj je publici također poznata po "Ivanovu" koji je gostovao i odnio najbolje kritike, ali i po "Balkanskom špijunu" koji je gostovao na Danima satire u Zagrebu i postao prva poslijeratna predstava iz Srbije koja gostuje na Dubrovačkim ljetnim igrama ove godine. S obzirom na veliki interes, igrat će dva dana (16. i 17. kolovoza). O "malom paranoičnom čovjeku", kulturnoj politici Srbije, kritici vlasti u predstavi, i drugim kazališnim temama, razgovarali smo s ovom velikom redateljicom.

■ **Kako se osjećate u vezi dolaska u Dubrovnik? Vaša predstava prva je predstava nekog srpskog ansambla koja nakon rata gostuje na Dubrovačkim ljetnim igrama.**

- Odrastala sam gledajući predstave na BITEF-u i Dubrovačkim ljetnim igrama. Ljeta sam provodila na Mljetu i u Dubrovniku, i to je dio priče o mojoj mladosti u Jugoslaviji. Maštala sam kao studentica režije da ću jednom biti dijelom te jedinstvene svjetkovine umjetnosti. I evo, mašta se ostvaruje! Više od trideset godina nije bilo dramskih predstava iz Srbije na Igrama, i kad sam čula da se selektor interesira za "Špijuna" i da želi vidjeti snimak, zvučalo mi je nestvarno. Uzbuđenje, radost i čast su golemi. Opće je mjesto koliko je važno da se umjetnosti i kazalištu ne postavljaju granice, da surađujemo. Dosad sam s predstavama bila više puta na Međunarodnom festivalu u Rijeci. Bila sam i na Danima satire. A igranje Čehovljeva "Ivanova" u ZKM-u nezaboravno je. Gostovanje "Balkanskog špijuna" na jubilarnim 70. Igrama je događaj, ne samo za mene intimno, već i za Narodno pozorište i sve one koji žele udisati kisik slobode - umjetnosti, bez prostornih i svih drugih ograničenja.

■ **A sve to kako biste prikazali opću paranoju "malog čovjeka" kojemu je uvijek netko drugi kriv za nedaće.**

- Prva asocijacija na "malog čovjeka" mi je knjiga Wilhelma Reicha "Čuj mali čovječe". Mali čovjek je sposoban za veliko zlo, baš kao i za dobro. Da bude šaraf u svakom sistemu, da se njegovom egzistencijom, strahovima, patnjama, osjećajima trguje, manipulira - tobože za njegovu do-

INTERVJU
TATJANA MANDIĆ RIGONAT,
 redateljica

VREMENA SE MIJENJAJU, ALI POLITIČKA I DRUŠTVENA PARANOJA USPIJEVA KAO KOROV

Prvi put nakon rata na Dubrovačkim ljetnim igrama
 gostuje predstava iz Srbije - "Balkanski špijun" - koju izvodi
 Narodno pozorište iz Beograda. Tim povodom suradnik
 Globusa razgovarao je s redateljicom predstave koja je
 režirala i komade hrvatskih autora

PIŠE **SRĐAN SANDIĆ** | SNIMIO **TOMISLAV KRIŠTO** HANZA MEDIA

brobit. Mali čovjek je meta medijsko-političkog inženjeringa i teorija zavjere. A te teorije i politike služe da otupe impuls pobune, da se čovjek pomiri s pozicijom pasivnosti ili žrtve, s mišlju da o njemu baš ništa ne ovisi, jer je sve već negdje odlučeno kako će biti. Ili pak da se regrutira za mržnju visokog napona i rat kao ishodište. Postoje stvari na koje realno ne možemo utjecati. Postoji i stvarnost koju je teško razumjeti i sve joj kockice posložiti, na tome loše politike i grade priču, zaludujući ljude. I onda dolazimo do toga da je uvijek netko drugi kriv, da je neprijatelj svuda oko nas. Taj neprijatelj može biti netko druge rase, naroda, religije, spola, roda. Taj netko drugi uvijek je kao ona crvena marama što je toreador drži i na koju bik juriša. Taj netko neprijateljski drugi, projekcija je i nas samih, naših frustracija, strahova, kompleksa, inhibicija. Naše drugo, ružno ja. A lošim politikama potrebni su neprijatelji, i stari i novi, kao alibi za sve ono što rade ispod žita, u vlastitu korist.

■ Što vas je posebice zanimalo istražiti i prikazati u tekstu? Tekst u tom smislu nije pretenciozan, ali ima svoje podume.

– "Balkanski špijun" je antologijska drama. Kovačević ju je napisao 1983. Ono što je bila piščeva mašta, metafora, postalo je realnost. Realizam drame je potresan i komičan. Tema političke i društvene paranoje je aktualna. Vrijeme od nastanka drame pa do danas, dramatičnim likovima dalo je nove slojeve i mogućnosti scenskog čitanja. Godinama imam utisak da živim među smiješnim ali opasnim likovima iz Nušićevih i Kovačevićevih drama, i da nam oni oblikuju stvarnost po vlastitoj iščašenoj mjeri poroka, strasti, iluzija, fanatizma. Da smo mi u njihovu grotesknom matriksu. Vremena se mijenjaju ali politička i društvena paranoja uspijeva kao korov. Psihijatrijski paranoici misle da cijeli svijet kuje zavjere protiv njih, a društveni paranoici kao stalnu opasnost vide tajanstvene sile koje rade o glavi grupi kojoj pripadaju, naciji, vjeri. Umberto Eco misli da je društveni paranoik opasniji od psihijatrijskog, jer svoju opsesiju dijeli s milijunima drugih ljudi, a ima utisak da je njegovo odupiranje zavjerama prirodno i da to objašnjava mnoge događaje koji danas potresaju svijet. Društvenu paranoju danas uspješno šire mediji kao osmišljenu strategiju politike bjesomučne proizvodnje neprijatelja, širenja mržnje, nesigurnosti i straha. Živimo i u rečenici Ilije Čvorovića: "Sve je suprotno od onoga što izgleda da jeste." ►

Zanimalo me je kako dramska zbivanja i likove prevesti u današnje vrijeme. U predstavi Ilija nije staljinist, već pošten "mali" čovjek velika srca, ponižen od života. I u originalu i u adaptaciji on je vlasnik ideje o slobodnoj zemlji i čovjeku. Mrzi kapitaliste, imperijaliste. Hrani se vijestima o zavjerama protiv Srbije. Zanimljivo mi je bilo uspostavljanje ritma paranoje, da pratim kako moćno razara obitelj i uništava život svih likova.

■ **Implicitno "Balkanskim špijunom" kritizirate i trenutnu vlast u Srbiji, medije koji manipuliraju javnošću, dezinformiraju, sabotiraju i stvaraju uvjete za raznorazne oblike egzekucija.**

- Znače ono: više puta izgovorena laž postaje istina. To je princip propagande ugrađen u medijske manipulacije koje su igre bez granica širom svijeta. I "Balkanskog špijuna" mogu zamisliti na sceni u Londonu, New Yorku, s podstanarom kao Rusom, recimo, zbog rusofobije, točnije putinofobije. Svi smo u medijskoj mreži, drugoj dizajniranoj stvarnosti lažnih vijesti, post-istina, spinova.

■ **Vašu slavnu "Gospodu ministarku" igra Goran Jevtić koji je izvrstan primjer rada tabloida i odluke da se nečija karijera ugasi prije nego li je sud donio svoj pravorijek. Što je značilo biti na njegovoj strani u tom trenutku?**

- Značilo je vrlo jednostavne stvari: biti prijatelj, nevjerovati naslovnim stranim, raditi dalje nove predstave. Braniti stav da nitko ne može biti kriv ni za što dok se to sudski ne dokaže, da ne mogu tabloidi presuđivati. Premijera "Gospode ministarke" bila je 2013., a medijsko zlostavljanje dogodilo se nekoliko mjeseci poslije. U tim okolnostima postojala je velika zebnja i pitanja što i kako dalje. Igra-

ti ili se povući. Ali kazalište je nadjačalo medijski linč. Proteklog 25. svibnja slavili smo 150. izvođenje. S Goranom sam radila osam predstava. Opčinjena sam njegovim izvanrednim talentom. Naslovne strane su mjesto obračuna i s političkim neistomišljenicima, bilo da su to umjetnici, profesori, monasi, ukratko ljudi koji imaju drugačije stavove od dominantno poželjnih na razne teme.

■ **Vratimo se na "Špijuna". Kako ste se uopće odlučili nakon tako slavnog filma tekst ponovo vratiti u kazalište?**

- Filmska slika je duboko utisnuta u svijest publike raznih generacija. Replike su postale sastavni dio svakodnevnog govora. I to je i opterećenje i izazov. Kao da iznova iščitavate mit. Drama nije identična filmskom scenariju i nije je bilo na repertoaru u Beogradu od praiizvedbe, 1983. Mislila sam i osjećala da nam je potrebna, da moram raditi baš nju, da je ona moje kazališno "biti ili ne biti", nešto što s publikom moram podijeliti kao mjeru i šifru suvremenog trenutka. Da su u njoj sublimirani konflikti koji nas se tiču, mentalitetski kodovi iracionalnosti. Da mi pruža mogućnost za žestoku raspravu sa sredinom i okolnostima u kojima živimo. Rizik je bio ogroman, zbog neminovnih usporidbi s filmom, ali hazard je eros kazališta. Uz sjajnu podjelu, dramaturške izmjene, napravili smo predstavu koja u Srbiji publiku diže doslovno na noge.

■ **U predstavi se u video-cameo ulozu pojavljuje i Olja Bečković, još jedna slavna televizijska osobnost koja je postala žrtvom političkih odluka trenutne srbijanske vlasti. Možemo li i njezinu pojavu shvatiti kao prst u oko politikanstvu kojemu svjedočite?**

- Emisija "Utisak nedjelje" Olje Bečko-

vić desetljećima je imala veliku gledanost, ali ukinuta je 2014. Iz javnog života nestala je emisija u kojoj se hrabro govorilo o svim gorućim temama. Olja je postala znak za nepodobne novinare. Ne znam koliko je njezin lik vizualno prepoznatljiv van Srbije, ali bilo kojoj publici će biti jasno da Čvorovići u toj novinarki vide zlo. Prateći kretanja Podstanara, Ilija je snimio Podstanara u Oljinu društvu i to mu je dokaz više da je Podstanar strani špijun, opasan neprijatelj. Ilijina sestra blizanka Đurda kad vidi snimak kaže: "Oni su gori od fašista!"

■ **Kako je izgledao pregovor s Dušanom Kovačevićem, kulturnim dramatičarom? Koliko su mu se svidjele vaše intervencije, s obzirom da, zamišljam, dijelite drugačije političke poglede...**

- Zahvalna sam mu što je dozvolio da poslije trideset pet godina "Špijun" bude postavljen u Beogradu. On je apsolutni čovjek kazališta. A to u odnosu pisac - redatelj znači da pisac poštuje slobodu redatelja u postavljanju djela. Došao je na jednu od generalnih, imao veliku tremu, imala sam je i ja. Poslije petnest minuta počeo je da se smije i uživa. Na kraju je rekao da bi potpisao sve što je na sceni izgovoreno, da ne zna gdje on završava s replikama, a gdje mi počinjemo.

■ **Kakva je anamneza kulturne slike Srbije? I gdje smještate svoje djelovanje? Do kada može izostajati stvarna suradnja u regiji? Ovisimo međusobno o tržištu drugog, zar ne?**

- Tužno bi bilo pomisliti da nas samo logika tržišta povezuje, da se spajamo samo zato što je tako lakše obezbijediti budžet za film, recimo. To je onda kao nekakva prinuda novca. Mnogo je važnije spajati se iz umjetničkog, ljudskog razloga. Meni je nezamislivo da razmišljam o suvremenom romanu u Srbiji a da ga ne usporedim i s hrvatskim. Vedrana Rudan, Olja Savičević Ivančević, Robert Perišić, Miljenko Jergović, Dubravka Ugrešić... to su pisci bez granica, jer su sjajni i vaši i naši i svjetski. Baš kao i Kiš, Selimović, Krleža, Andrić, Crnjanski, Ivana Brlić Mažuranić i mnogi drugi. Davno je Eliot napisao čuveni esej "Tradicija i individualni talent". Sva lokalna mjerenja su budava, provincijalna, daju lažnu sliku. Tek u širem prostoru vidiš što zapravo radiš, koliko si lokalna a koliko univerzalna, ne u odnosu samo prema suvremenicima, nego i na ukupnu umjetnost kojoj pripadaš. Malim, sitnim dušama, takvi aršini ne odgovaraju, jer su carevi samo u svom ego-carstvu iluzija o vlastitom značaju i veličini.

Godinama imam utisak da živim među smiješnim ali opasnim likovima iz Nušićevih i Kovačevićevih drama, i da nam oni oblikuju stvarnost po vlastitoj iščašenoj mjeri poroka, strasti, iluzija, fanatizma

Serijski "Senke nad Balkanom" savršeno ilustrira što se dogodi kad se pred kamerom zajedno nađu glumci iz ex-Yu. Kakva se magija stvori u igri Nenada Jezdića, Dragana Bjelogrića, Sebastiana Cavazze, Gorana Bogdana, Envera Petrovića. Pa Nebojša Glogovac u "Ustavu Republike Hrvatske", pa filmovi Srđana Dragojevića koji imaju mješovite podjele, sve su to dokazi koliko je važno raditi najbolje, a ne lokalne podjele. Jedva čekam vidjeti nagradene filmove s Pulskeg festivala. A što se tiče moje pozicije, ne znam što bih o tome rekla. Redateljica sam Narodnog pozorišta. Na trenutnom repertoaru u Beogradu devet je mojih režija. Uspjela sam uhvatiti kontinuitet u radu, pa nemam velike pauze u kojima bih se osjećala izgubljeno. A neki moj umjetnički moto je možda: ako svi idu jednom stranom, prijedji na drugu. Pratim svoj glas. Za mene je kazalište uvijek bilo osobna ispovijest i rasprava sa svijetom oko sebe.

■ Beograd se aktivno, kao i Zagreb, devastira pod devizom "napretka", a kazalište i izdavaštvo kao da se retradicionalizira. Nama iz Zagreba sve to djeluje i dalje zabavno te napredno. Svi moji beogradski prijatelji pak zaljubljeni su u "mirni i hladni" Zagreb.

- Moji prijatelji iz Zagreba su zaljubljeni u veliki, uzbudljivi Beograd. Ima nečeg anarhističkog u duhu grada, ne da se zauzdati, prepeglati, ispolirati. Ulica mu je zaštitni znak, zbog antiratnih masovnih demonstracija devedesetih protiv Miloševićeva režima, pa zbog pokradenih izbora, zbog prevrata na ulici petog oktobra, zbog sadašnjih demonstracija koji mjesecima traju. Kafići i kafane su prepuni, a noćni život takoreći je bez fajronta. Puno je turista i migranata. Migranata nisu okrenuta leđa, i na to sam ponosna. E sad, Beograd se vizualno mijenja, neke promjene su lijepe, a neke doslovno grozne. Postoji pokret "Ne davimo Beograd". Njegova krilatica je: "Čiji je ovo grad? - Naš grad!" Borba za naš grad je borba protiv investitorske arhitekture koju je baš briga i za estetiku i za etiku, protiv promjena koje nisu u interesu građana, a koje pritom trajno uništavaju kulturno-prostorne cjeline. Obrana Beograda je i obrana drveća od sječe, Kalemegdana od žičare. Političari u toj priči predstavljaju se kao modernisti, vizionari, oni koji nas kulti-

viraju, a svi koji su protiv, počevši od Akademije arhitekture, inženjera, umjetnika, građana, navodno su antimoderni. U takvom narativu vlasti i podjeli uloga stvarno je čast biti vintage.

■ Danas je popularno reći da je sve politika. U jednom intervjuu tvrdite da je cijeli svijet pozornica i da se na toj pozornici vidi život i u političkim i umjetničkim dimenzijama. Pragmatično je pitanje: tko financira ove naše pozornice? Sprega politike i umjetnosti je i da-

Umberto Eco misli da je društveni paranoik opasniji od psihijatrijskog, jer svoju opsesiju dijeli s milijunima drugih ljudi... Društvenu paranoju danas uspješno šire mediji kao osmišljenu strategiju politike bjesomučne proizvodnje neprijatelja, širenja mržnje, nesigurnosti i straha

lje u svoj perversnoj snazi, na djelu.

- To da je cijeli svijet pozornica citiram Shakespearea, iz uvjerenja i iz inata, jer mi je dosta da slušam kako je sve politika, politika, politika. Zašto bi politika bila ta totalitarizirajuća riječ, okupator cjelokupnog života? Čovjek je i homo poeticus i homo politicus. A tko financira političke pozornice? Ilija Čvorović bi rekao: strani faktor, biznismeni, korporacije i domaći glasači. A pozornicu kulture: prvenstveno građani, porezni obveznici, a onda se taj novac na bejbi žlicu iz budžeta odvaja za kulturu.

■ Bili ste dijelom pobune nazvane "Nije umjetnički čutati" pa ću vas na tom tragu pitati: koji su to tabui na srpskoj

teatarskoj i medijskoj sceni koji su i dalje uskraćeni za prikazivanje, za uspostavu dijaloga? Ili je simulacija toliko jaka da djeluje da je sve moguće dotaći, ali ništa zaista obraditi?

- "Nije umjetnički čutati" je pobuna umjetnika i suradnika Narodnog pozorišta. Tražili smo smjenu upravitelja koji je smijenio uspješnog direktora Drame. Naš proglas potpisalo je preko 600 javnih osoba, ne samo iz Srbije, već i ex-Yu i hvala svima na solidarnosti! Uspjeli smo

smijeniti upravitelja, ali ne i vratiti direktora Drame. U protestima širom Srbije aktivno sudjeluju umjetnici. Pravi umjetnik u biti je pobunjeni čovjek, osjetljiv na nepravdu. Ja mislim da nema teme o kojoj se ne bi moglo govoriti u kazalištu. Kritika vlasti nažalost ništa ne mijenja na političkoj sceni. Ali doprinosi da se širi duh, svijest i samosvijest, sloboda. Naše predstave služe i kao dokaz vlasti da smo mi demokratsko društvo. I redatelji koji režiraju angažirane predstave, koji kritiziraju po novinama, na protestima, i dalje za svoje

predstave dobivaju novac na natječajima Ministarstva kulture i rade u kazalištima koje financira grad ili republika. Pa "Balkanski špijun" je predstava Narodnog pozorišta.

Nije priča crno-bijela, mnogo je složenija i perversnija. Nije ovo vrijeme kao ono nekadašnje, u kojem su postojali disidenti, državna cenzura. Danas cenzura ide preko novca, preko malih budžeta, smanjenja produkcije, marginalizacije, forsiranja opskurnih realityja, egzistencijalnog iscrpljivanja, pogotovo samostalnih umjetnika. Ti kao umjetnik spašavaš dušu tako što govoriš, vičeš sa scene, i to dijeliš s publikom, katarziraš, a vlast afirmira sebe u tom pseudodemokratkom igrokazu, jer ima dokaz da drugačije mišljenje i sloboda postoje, da nisu sankcionirani. To je suvremena tango pozicija. Plešemo zajedno u klinču.

Svatko živi svoj narativ - i vlast i umjetnici. Ovo je vrijeme u kojem ništa nije razorno opasno, sve dok tako nesmetano funkcioniraju poluge neoliberalizma i "demonokratije". Opasni su Assange, Snowden, ali umjetnici ne - koliko god hrabri, pametni i buntovni bili. Mediji su ti koji imaju veću moć, i zato su oni pod budnim okom vlasti i moćnika. ■